

Examining the manifestations of human relationships in the Masnavi-Ma'navi of Maulana

Farzaneh Afsardir^۱

PhD Student, Persian Language and Literature, Dezful Branch, Islamic Azad University, Dezful, Iran

Farzaneh Yousef Ghanbari (Corresponding Author^۲)

Assistant Professor, Persian Language and Literature Department, Dezful Branch, Islamic Azad University, Dezful, Iran

Nasrollah Emami^۳

Professor, Shahid Chamran University of Ahvaz

Recived: ۲۱/۱۰/۱۴۰۲ Acsept: ۱۷/۶/۱۴۰۳

Abstract

Since the first human societies were formed, human behavior with other members of the society also became important because human behavior as a social being is directly related to the formation of his/her interactions with the members of the society. Thinkers and sociologists have expressed the principles of sociology in every period with care and consideration in how people communicate with each other and based on these principles they have determined social values and anti-values.

^۱ . farzaneh.afsar۰۰@gmail.com

^۲ . ghanbari.۱۹۷۷@yahoo.com

^۳ . nasemami@yahoo.com

This research was done with descriptive analytical method Maulana Jalaluddin Muhammad Balkhi, a mystic, thinker and poet of the ۷th century, is no exception to this rule. He observes the smallest actions and interactions of humans and by examining human interactions and reactions, he expresses their behavioral problems, and by criticizing wrong actions and interactions, he presents to everyone the right way to interact with others and the proper way of social life and the way to reach happiness. Maulana's attention to social relations in different layers of society creates this motivation and this feeling of need, so that Masnavi, which is the result of Maulana's years of experience, mystical and social life, is analyzed and examined from the perspective of sociology. This method of investigation is possible with the help of the sociology of literature, which is a nascent and at the same time dynamic science.

KEYWORDS: Maulana, human, the literature, society, Sociology of literature, daily life

Detailed abstract

Examining the manifestations of human relationships in the Masnavi-Ma'navi of Maulana

Molana Jalaluddin Mohammad Balkhi (Rumi) is a profound mystic, visionary thinker, and accomplished poet who meticulously observes the subtlest human behaviors and interactions. By examining human relationships and reactions, he articulates their behavioral shortcomings and critiques misguided actions and dynamics. In doing so, he offers guidance on ethical interpersonal conduct, the principles of harmonious social living, and the path to attaining true happiness. Rumi's deep engagement with social dynamics across all strata of society inspires a compelling motivation—and necessity—to analyze his *Masnavi* (a product of his lifelong spiritual and social experiences) through a sociological lens. Such an approach is made possible by leveraging the emerging yet dynamic field of literary sociology, which bridges the study of literature and societal structures. This methodology allows for a nuanced exploration of how Rumi's work reflects and addresses the complexities of human interaction and communal life.

Maulana Jalaluddin Rumi's *Masnavi Manavi* offers a timeless exploration of human relationships, weaving spiritual insight with incisive social critique.

Through allegorical tales and poetic narratives, Rumi dissects the complexities of human behavior, addressing themes such as hypocrisy, love, empathy, and ethical discernment. His work transcends its ۱۳th-century Persian context, resonating with contemporary sociological concerns and providing a framework for understanding the moral and interpersonal challenges of everyday life.

Central to Rumi's philosophy is his condemnation of hypocrisy and superficiality. In **The Chameleon in the Dye Pit**, a jackal's attempt to mimic a peacock—adopting vibrant colors to mask its true nature—serves as a parable for the emptiness of vanity and the futility of societal pretenses. Rumi critiques those who prioritize appearances over authenticity, warning that such deception inevitably leads to exposure and ruin. This aligns with critical theory's focus on power dynamics and ideological manipulation, as Rumi exposes how societal norms often reward performative virtue over genuine integrity.

Rumi's phenomenological approach to human interactions emphasizes the subjective experience of reality. In **The Mouse and the Frog**, he illustrates the dangers of naive trust through a mismatched friendship that ends in disaster. The story underscores the importance of discernment, urging individuals to move beyond superficial judgments and engage deeply with the motivations and character of others. This mirrors Alfred Schütz's theories on the "lifeworld," where understanding social actions requires empathy and contextual awareness.

Love, in its many forms, is a recurring motif in **Masnavi**. Rumi distinguishes between transient, ego-driven attachments—such as the handmaiden's fleeting infatuation with a goldsmith—and divine love, which transcends material desires. The latter, exemplified in **The King's Spiritual Journey**, represents a transformative force that unites the individual with the divine and fosters communal harmony. Rumi's dichotomy critiques materialism while advocating for a spirituality rooted in selflessness and connection.

Empathy and altruism are equally vital to Rumi's vision of a just society. In **The Rider and the Sleeping Man**, a traveler forcibly awakens a man about to be bitten by a snake, sacrificing social grace to save a life. This tale highlights the moral complexity of compassion, suggesting that true altruism often requires uncomfortable or unpopular actions. Similarly, **The Bear and the Gardener** warns against misplaced affection, as a bear's clumsy attempt

to swat a fly results in unintended harm. These stories emphasize prudence and foresight, urging individuals to balance compassion with wisdom.

Rumi's work also anticipates postmodern critiques of rigid social hierarchies and absolute truths. His fragmented narratives reject simplistic moral binaries, advocating instead for a contextual ethics that adapts to human complexity. In **The King and the Handmaiden**, love dismantles class barriers, challenging societal expectations and revealing the fluidity of human relationships. This aligns with postmodernism's rejection of grand narratives, favoring pluralism and subjective experience.

Ultimately, **Masnavi Manavi** serves as both a spiritual guide and a sociological treatise. Rumi's critiques of hypocrisy, greed, and alienation remain strikingly relevant, offering remedies rooted in empathy, self-awareness, and ethical rigor. By bridging medieval mysticism and modern social theory, his work illuminates the enduring struggles of the human condition, advocating for a world where authenticity and compassion prevail over superficiality and division.

With his unique worldview encompassing existence, humanity, and society, and by establishing cultural, anthropological, sociological, and theological foundations, Rumi articulates his concerns and anxieties about overcoming the obstacles to human flourishing. He then draws upon ethical and religious values, teaching and cultivating moral virtues, and highlighting individual and social capacities and merits to offer practical and logical solutions for building an ideal society and a utopian city. Through this approach, Rumi provides a roadmap for achieving collective well-being and spiritual fulfillment, emphasizing the importance of moral character and social harmony in the pursuit of a virtuous and enlightened community.

Examining the tales of the **Masnavi-ye Ma'navi** (Spiritual Couplets) through a sociological lens, particularly by relying on theories of everyday life, can open new horizons for the reinterpretation and reproduction of literary works. Rumi's thoughts can largely be aligned with ethnographic phenomenology. In most of his tales, he delves into the description, interpretation, and allegorical explanation of events and occurrences from everyday life. Beyond the various conclusions he draws—whether religious, ethical, mystical, or social—Rumi portrays social realities through linguistic frameworks, grounded in the logic of action and free from any hasty judgments or prejudices, vividly depicting them within the social world.

By developing and expanding on the social and everyday events in the lives of the characters in his tales, Rumi enhances the impact of his words and

expressions within the realm of immediate, living, and contemporary realities. Often, when engaging with the themes Rumi addresses in the stories of the *Masnavi*, one can find numerous living and visible subjects in our current everyday environment that resonate with those tales.

Rumi, by freeing himself from the ordinary and superficial constraints and attachments of life, achieves what Lucien Goldmann, in his structuralist theory, refers to as "possible consciousness"—a state of awareness that Goldmann associates with the enlightened and exceptional individuals of any society. Rumi transcends the "real consciousness" of everyday life to reach this higher, more profound level of understanding, embodying the exceptional and cultivated individuals Goldmann describes. This elevation allows Rumi to offer insights that are not only deeply rooted in the realities of human experience but also transcendent in their ethical and spiritual implications.

بررسی جلوه‌هایی از روابط انسانی در مثنوی معنوی مولانا

فرزانه افسردیر^۴

دانشجوی دکتری زبان و ادبیات فارسی، واحد دزفول، دانشگاه آزاد اسلامی، دزفول، ایران

فرزانه یوسف قنبری^۵ (نویسنده مسئول)

استادیار گروه زبان و ادبیات فارسی، واحد دزفول، دانشگاه آزاد اسلامی، دزفول، ایران

نصرالله امامی^۶

استاد دانشگاه شهید چمران اهواز

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۱۰/۲۱ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۶/۱۷

چکیده

از زمانی که نخستین جوامع انسانی شکل گرفت، چگونگی رفتار انسان با دیگر افراد جامعه نیز اهمیت پیدا کرد؛ به این دلیل که رفتار انسان به عنوان یک موجود اجتماعی در شکل‌گیری تعاملات او با افراد جامعه ارتباط مستقیم دارد. اندیشمندان و جامعه‌شناسان، در هر دوره‌ای با دقت و غور در چگونگی ارتباط انسان‌ها با هم، اصول جامعه‌شناسی را بیان کرده‌اند و بر اساس این اصول ارزش‌ها و ضد ارزش‌های اجتماعی را تعیین نموده‌اند.

مولانا جلال الدین محمد بلخی عارف اندیشمند و شاعر قرن هفتم نیز از این قاعده مستثنی نیست. او ریزترین کنش‌ها و برهم کنش‌های انسان‌ها را زیر نظر می‌گیرد و با بررسی تعاملات و واکنش‌های بشری، به بیان مشکلات رفتاری آن‌ها می‌پردازد و با انتقاد از کنش‌ها و برهم کنش‌های نادرست، راه

^۴. farzaneh.afsar@gmail.com

^۵. ghanbari.1977@yahoo.com

^۶. nasemami@yahoo.com

درست تعامل با دیگران و شیوه مناسب زندگی اجتماعی و راه رسیدن به سعادت را به همگان ارائه می‌دهد. توجه مولانا به مناسبات اجتماعی در لایه‌های مختلف جامعه این انگیزه و این احساس نیاز را ایجاد می‌کند، تا مثنوی که حاصل سال‌ها تجربه، زندگی عارفانه و اجتماعی مولانا است از منظر جامعه‌شناسی تحلیل و بررسی شود. این شیوه بررسی، با مدد از جامعه‌شناسی ادبیات که دانشی نوپا و در عین حال پویا است، امکان‌پذیر می‌باشد.

در این مقاله، با توجه به جامعه‌شناسی ادبیات و نظریه‌های زندگی روزمره، و با تأمل در حکایات مثنوی معنوی، مصادیق جامعه‌شناسانه در مثنوی مولانا کشف و دغدغه‌های اجتماعی وی نسبت به جامعه‌ی خود به شیوه‌ی توصیفی-تحلیلی بررسی گردید، و به چگونگی پاسخ او به این دغدغه‌ها پرداخته شد.

کلمات کلیدی: مولانا، انسان، ادبیات، جامعه، جامعه‌شناسی ادبیات، زندگی روزمره

۱. مقدمه

بیان مسأله

به طور کلی، در علوم اجتماعی و به ویژه علم جامعه‌شناسی، ارائه یک تعریف جامع و مانع از یک موضوع و نیز محدود کردن آن در مرزهای واژگانی، بسیار دشوار است؛ زیرا واقعیت‌های اجتماعی یا به عبارت دیگر، ساختارها و نهادهای اجتماعی و تاثیر قطعی آن‌ها بر کنش‌ها و واکنش‌های افراد جامعه و در نتیجه تعاملات و رفتارهای اجتماعی افراد، اموری غیر ثابت و غالباً ناپایدار هستند؛ در حالی که تعاریف عموماً برای امور ثابت، تجربه شده و پایدار به کار می‌روند. بنابراین، در رابطه با موضوع «زندگی روزمره» که امری سیال و معمولاً غیر قابل پیش‌بینی است، ارائه تعریف واحد و جامع دشوارتر خواهد بود؛ زیرا همان گونه که از نام آن پیداست، توقع ثبات و پایداری در شکل‌گیری وقایع روزمره، که فاقد برنامه ریزی هستند و معمولاً به شکل آنی رخ می‌دهند؛ کاری بس عبث و بیهوده است. البته انسان بخشی از عالم هستی است که در ترکیب با آن و همراه با دیگر پدیده‌های آن باید شناخته شود؛ پس شناخت هریک (انسان و پدیده‌های هستی) بدون شناخت دیگری میسر نمی‌شود.

در این راستا، عده‌ای تصور می‌کنند زندگی روزمره از امور بدیهی و عینی جوامع بشری است و نیاز به مطالعه، تعریف یا تحلیل و بررسی ندارد؛ اما پیچیدگی‌های جوامع بشری، تفاوت‌های بارز رفتاری گروه‌ها و نهادها و افراد آن‌ها، زندگی روزمره را به مرجع مهمی برای مطالعه جوامع بشری و پی بردن به ویژگی‌های نهادهای گوناگون اجتماعی تبدیل نموده است. «درست است که نمی‌توان تعریف جامع و کاملی از زندگی روزمره ارائه داد اما دست کم می‌توان برخی از ویژگی و نشانه‌هایی را شناسایی کرد که با زندگی روزمره ملازمت دارند» (ویستا، ۱۴۰۱/۳/۱۷).

مولانا با جهان‌نگری خاص خود، نسبت به هستی، انسان و جامعه و با طرح مبانی فرهنگی، انسان‌شناسی، جامعه‌شناسی و اعتقادی، دغدغه‌ها و نگرانی‌های خود را، برای رفع موانع سعادت بشری بیان می‌کند، سپس به کمک ارزش‌های اخلاقی، دینی و با تعلیم و آموزش خصلت‌ها و فضایل اخلاقی و بیان ظرفیت‌ها و شایستگی‌های فردی و اجتماعی، راه کارهایی عملی و منطقی جهت ساختن جامعه‌ی آرمانی و مدینه‌ی فاضله ارائه می‌دهد.

سابقه پژوهش

بررسی حکایت‌های مثنوی معنوی با نگاه جامعه‌شناسانه و با تکیه بر نظریه‌های زندگی روزمره می‌تواند به کشف قلمروهای تازه جهت بازتولید آثار ادبی یاری رساند. با درک چنین وضعیتی در این نوشتار بر آنیم که این موضوع را برای نخستین بار مورد شناسایی و تحلیل قرار دهیم. به منظور ارایه گزارشی از اهمیت و ضرورت تحقیق در این مورد باید افزود که پس از بررسی آثار و پژوهش‌های گوناگون مشخص شد که تا کنون پژوهش مستقل و گسترده‌ای در این زمینه به چشم نیامده است با این حال تحقیقاتی بوده‌اند که در راستای تدوین این مقاله از دستاوردهای علمی آن‌ها در این حوزه بهره برداری شده است.

شهرت و جایگاه رفیع مولانا جلال الدین محمد بلخی، در میان شاعران و مردم ایران و جهان بر کسی پوشیده نیست، محققان و پژوهشگران متعددی در ایران و جهان از دریچه‌های مختلف به بررسی اندیشه‌های او پرداخته‌اند، و آثار ارزشمندی خلق نموده‌اند؛ ازجمله: آثار عبدالحسین زرین کوب، شرح‌های مختلفی چون: شرح کریم زمانی، شرح بدیع الزمان فروزانفر، شرح محمد استعلامی در

دوره‌های اخیر، و نیز شرح‌هایی چون: شرح ولی محمد اکبر آبادی و شرح شاه داعی الله شیرازی، که از منابع اصلی کریم زمانی در شرح مثنوی مولوی بوده‌اند. در زمینه جامعه‌شناسی مولانا، به ویژه در مثنوی معنوی هم چند تن از نویسندگان دست به قلم شده و به این موضوع پرداخته‌اند؛ از جمله علی اکبر ترابی (۱۳۸۵) در کتاب «جامعه‌شناسی ادبیات» بخشی از مباحث جامعه‌شناسی خود را، به طور اختصار به بررسی و تحلیل تفکر جامعه‌شناسانه‌ی مولانا اختصاص داده است. هدایت الله ستوده و مظفرالدین شهبازی (۱۳۸۸) در کتاب «جامعه‌شناسی در ادبیات» در فصل هشتم کتاب خود، به بیان دیدگاه‌های مولوی در زمینه جامعه و رفتارهای اجتماعی به ویژه در مثنوی معنوی، پرداخته‌اند. غلام رضا سلیم (۱۳۷۷) در کتاب «جامعه‌شناسی در ادبیات یا اجتماعیات در ادب فارسی»، توجه مولانا به مسائل اجتماعی در مثنوی را در بخشی از این کتاب ذکر کرده است. محبوبه مباشری (۱۳۸۹) در کتاب «فرهنگ اجتماعی عصر مولانا» مسائل اجتماعی عصر مولانا را در «کلیات شمس یا دیوان کبیر» تحلیل نموده است. زهرا زارع (۱۳۹۴) در کتاب «اندیشه‌های جامعه‌شناسی مولوی» مفاهیم اجتماعی در مثنوی معنوی را بیان کرده است. دستاران (۱۳۹۱) در پایان نامه خود با عنوان «بررسی جامعه‌شناسی مولانا در مثنوی»، آداب و رسوم جامعه و اصطلاحات مربوط به اشخاص و مشاغل را در عصر مولانا، معرفی کرده است. مقالات متعددی هم با موضوع جامعه‌شناسی مولانا، نوشته شده است؛ که می‌توان از خلجی (۱۳۹۳) در «جامعه‌شناسی در مثنوی مولانا». رحیمی دادرزی و آقابخشی (۱۳۹۶) در «جامعه‌شناسی مفاهیم اجتماعی در اندیشه‌های جلال الدین محمد بلخی» و طهماسبی (۱۳۹۵) در «بازتاب مسائل اجتماعی فرهنگی در مثنوی معنوی مولانا» نام برد.

بر اساس آنچه در مطالعه آثار فوق به دست آمد؛ با این که در عنوان اغلب این آثار واژه جامعه‌شناسی به کار رفته است، اما می‌توان ادعا کرد که اکثر آن‌ها بخش کوچکی از مطالب خود را، به بیان جنبه‌های جامعه‌شناسانه مثنوی مولانا و اندیشه‌های عمیق جامعه‌شناختی وی، اختصاص داده‌اند؛ که آن هم به مواردی چون آداب و رسوم، عناوین مشاغل و اشخاص آن روزگار، زندگی خانوادگی و روابط فردی مولانا و یا واژه‌ها و اصطلاحات اجتماعی در مثنوی، توجه نموده‌اند. در جاهایی هم که به نظرات اجتماعی مولانا اشاره شده است؛ با بیان چند حکایت از مثنوی، تاثیر جامعه زمان مولانا را بر افکار و

نوشته‌های او برجسته کرده، و تاثیر مولانا بر جامعه روزگار خود را کم‌رنگ جلوه داده‌اند. می‌توان گفت: جز معصومه مباشری، که در کتاب خود به تاثیر اجتماعی و فردی که اندیشه‌های مولوی می‌تواند بر جامعه امروزی داشته باشد، اشاره نموده است؛ دیگر پژوهشگران، غالباً به این نکته مهم پرداخته‌اند. در پژوهش حاضر، سعی بر این است که، هم به مسائل اجتماعی عصر مولانا و دغدغه‌های اجتماعی او جهت اصلاح رفتارهای اجتماعی مردمان عصر خود و هم به تاثیری که اندیشه‌ها و تفکرات جامعه شناسانه او می‌تواند بر زندگی روزمره در جوامع بشری امروز بگذارد توجه شود؛ اگرچه این اندیشه بس بزرگ و کاری عظیم است که به تنهایی از عهده یک مقاله خارج است؛ اما این پژوهش می‌تواند گامی نو و هدفمند در راه طولانی شناخت جهان‌نگری اجتماعی مولانا باشد.

۲. بحث و بررسی

نظریه زندگی روزمره

جامعه‌شناسان برای «زندگی روزمره» ویژگی‌هایی برشمرده‌اند. برای مثال: زندگی روزمره تمایل به تکرار دارد و بستری است برای ساختن وقایع اجتماعی و چون بر اساس امور بدیهی و مبتنی شده است، خاصیت لحظه‌ای و غیر برنامه ریزی شده و غیر تأملی دارد. می‌توان گفت: کیفیت زندگی روزمره متکی بر رفتار یک فرد نیست و منسوب و مربوط به گروه یا نهاد اجتماعی است. زبان در زندگی روزمره نقش اصلی را ایفا می‌کند و کنش‌های مربوط به زندگی روزمره غالباً ریشه در عقل سلیم دارند که در مرحله رفتار و عرصه عمل سنجیده می‌شوند. رفتارهای روزمره معمولاً از روی اندیشه و بر اساس محاسبات منطقی و عقلانی‌اند، با این حال برگرفته از عادت‌ها هستند و ریشه در ذهنیت‌های افراد جامعه دارند. به عبارت دیگر می‌توان گفت: «زندگی روزمره پیدا و پنهان و مبهم و آشکار است؛ پیداست: زیرا همه افراد تا حدی جنبه‌های آن را درک می‌کنند. تقریباً همه می‌دانند که چگونه با دیگران تعامل کنند، راه بروند، بخندند یا عشق و نفرت‌شان را به دیگران ابراز کنند. پنهان است: زیرا زندگی روزمره در عمیق‌ترین لایه‌های روان انسان ریشه دارد. واقعیت‌های زندگی روزمره مربوط به همه است؛ یعنی همه کنشگران اجتماعی و تمامی گروه‌ها و اقشار آن را پدید می‌آورند» (ویستا، ۱۴۰۱/۷/۳)

جامعه‌شناسان امروزی با مطالعه زندگی روزمره و بر اساس روش‌ها و قوانین روش‌شناسی مردم‌نگار،

از شیوه‌های محققان گذشته این دانش که معمولاً تفسیر خاص خود از واقعیت اجتماعی یا اقشار اجتماعی را به صورت ذهنی، از پیش تعیین شده و بدون مراجعه به واقعیات عینی جامعه تأویل، تعریف و تشریح می‌کنند؛ خرده می‌گیرند و اساس کار جامعه‌شناسی را زندگی روزمره مردم و اتفاقات و حوادث عینی آن می‌دانند. به عبارت دیگر، «درک زندگی روزمره و بازنمایی توان‌های آزادیبخش و سرکوبگر نهفته در آن می‌تواند به انسانی‌تر شدن زندگی منجر شود» (لاجوردی، ۱۳۸۴: ۱۲۶) زیرا زندگی روزمره از دیدگاه روش‌شناسی مردم‌نگار، حقیقی‌ترین و عینی‌ترین موضوع مطالعه مردم و بررسی علوم اجتماعی به ویژه جامعه‌شناسی است. «مطالعه زندگی روزمره با روش‌شناسی مردم‌نگار آغاز شد روش‌شناسان مردم‌نگار به این دلیل به زندگی روزمره روی آوردند که به نظر آنان جامعه‌شناسان کلاسیک تفسیر خاص خودشان از واقعیت اجتماعی را به صورت انتزاعی و بدون ارجاع به واقعیت به جهان اجتماعی تحمیل کردند.... در حالی که زندگی روزمره سرچشمه دانش جامعه‌شناسی به شمار می‌آید. ... آمارهای آنان [جامعه‌شناسان کلاسیک] نمی‌تواند جهان پیچیده و چندوجهی اجتماعی را تبیین و یا تفسیر کنند. [این] جامعه‌شناسان از طریق تکنیک‌های خودساخته به جای پدیده‌های اجتماعی صرفاً به توصیف و روایت پرسش‌شوندگان و نتایج آماری به دست آمده از آن اکتفا می‌کنند و در نتیجه محیط اجتماعی را واقعیت اجتماعی می‌پندارند» (ویستا، ۱۴۰۱/۷/۳).

بنابراین نظریات جامعه‌شناسان سنتی، پایه و اساس محکم، عینی، عملی و تجربی ندارد؛ بلکه بیشتر بر اساس ذهنیات و قضاوت‌های پیش‌داورانه شکل می‌گیرد. «هایدگر، برای نخستین بار متوجه می‌شود که زندگی روزمره بر خلاف آنچه متافیزیک غربی می‌پندارد محل وقوع حوادث تکراری و بی‌ارزش نیست، بلکه ساحتی است که حتی اگر آدمی قرار است به «اصالت» برسد باید در متن آن به این اصالت برسد» (لاجوردی، ۱۳۸۴: ۱۲۶).

هوسرل (۱۸۵۹-۱۹۳۸)، فیلسوف آلمانی- اتریشی، اعتقاد دارد؛ معرفت علمی از تجربه زندگی روزمره که ریشه آن است؛ جدا شده است. وی وظیفه پدیدارشناسی را ایجاد پیوند نوین بین معرفت علمی و ریشه‌ی آن که تجربیات زندگی روزمره‌ی بشر است، می‌داند. در راستای تأکید روش‌شناسی

مردم نگار در رابطه با زندگی روزمره‌ی افراد، نظریه‌های مختلفی ارائه شده که در ادامه به آن‌ها اشاره می‌شود.

نظریه‌ی پدیدارشناسی

پدیدارشناسی را می‌توان، مطالعه‌ی پدیده‌ها به هر شکل و توصیف آن‌ها با عنایت به چگونگی ظهور و بروز آن پدیده‌ها به دور از هرگونه قضاوت، تأویل یا ارزش‌گذاری دانست. جامعه‌شناس در پدیدارشناسی باید پیش داوری‌ها و قضاوت‌های شتابزده را کنار بگذارد و به عینیات و مشاهدات خود از رفتارهای روزمره‌ی مردم توجه نماید. در این شیوه، تشخیص و درک پدیده‌ها از راه حواس، تخیل و تعقل صورت می‌گیرد. به همین دلیل جامعه‌شناسی پدیدارشناسانه روشی توصیفی است و پدیده‌ها از راه آگاهی مستقیم و به شیوه‌ی شهودی توصیف می‌شوند. می‌دانیم که، پدیدار به هر پدیده‌ای که در زمان و مکان ظهور پیدا کند اطلاق می‌شود؛ پدیدارشناسی آن شناختی است که حاصل تلاقی دو حد ذهن و عین باشد.

آلفرد شوٲس (۱۹۵۹-۱۸۹۹) دانشمند علوم اجتماعی، اهل اتریش و یکی از شاگردان هوسرل و از جمله جامعه‌شناسانی است که با جدیت به پدیدارشناسی زندگی روزمره پرداخته است. به طوری که او را بنیان‌گذار جامعه‌شناسی پدیدارشناسانه می‌دانند. شوٲس، سعی می‌کند بر آن دسته از پدیده‌های هستی که محصول تجربه‌ی انسان‌ها از جهان هستی هستند تمرکز نماید؛ وی موضوع جامعه‌شناسی را همان روش‌ها و اموری می‌داند که انسان‌ها در زندگی روزمره به کار می‌برند و یا تجربه می‌کنند و با آن زندگی روزمره‌شان را شکل می‌دهند. شوٲس، معتقد است عقل سلیم و معرفت آشکار بشری اساس و ریشه‌ی دنیای اجتماعی است. از نظر وی، «جامعه‌شناس از طریق طرح خویش و متعاقب آن سازماندهی ذخیره مشترک معرفت است که از بقیه مردم متمایز می‌شود با این تعریف می‌توان گزارش عقلانی و در نتیجه عینی از جهان اجتماعی ارائه داد» (ویستا، ۱۴۰۱/۳/۲۴). به عبارت دیگر، آلفرد شوٲس، جامعه‌شناس با معرفت، اندیشمند و عاقل را از بقیه‌ی مردم متمایز و او را فرد استثنایی جامعه یا طبقه‌ی خود محسوب می‌کند. فردی خاص، که از میان اقشار مختلف بشری در اعصار مختلف به تحلیل، تفسیر و تأویل قلمروهای مختلف زندگی روزمره و واکنش‌های افراد می‌پردازد و غالباً،

راهکارهای درخور توجهی هم ارائه می‌دهد. «به نظر شوتر گرایش طبیعی ذهن آدمی به دنیای خارج و موضوعات مشترک اجتماعی ایجاب می‌کند که آدمیان به طور طبیعی و ساده در زندگی روزمره، اموری را که با آن سر و کار دارند تفسیر کنند، و به آن‌ها معنا بخشند و آن‌ها را اموری مسلم و انکار ناپذیر پندارند. وظیفه اصلی پدیدارشناسی اجتماعی این است که به این جنبه مردمی که حاصل شعور عام یا مشترک و گرایش طبیعی آن‌هاست، پردازد تا روشن شود چگونه واقعیت‌های اجتماعی توسط مردم ساخته و پرداخته می‌شود» (توسلی، ۱۳۸۰، نقل در فخرزاد، ۱۳۹۱: ۱۶۷).

بنابر آنچه گفته شد؛ جامعه‌شناسان، پدیدارشناسی را به عنوان روشی مؤثر در شناخت جامعه بیان می‌کنند. پدیدار واقعی است که در محور و حیطة شناخت انسان قرار می‌گیرد و دارای مفهوم و هدف است. «پدیدارشناسان معتقدند گرچه عموم مردم، عوالم روزمره را بدیهی تلقی می‌کنند برای نشان دادن چگونگی شکل‌گیری عوالم، به یک تحلیل پدیده شناختی نیاز است» (فخر زار، ۱۳۹۱: ۱۵۶). پدیدارشناسی نیز، مربوط به جهان یا محیطی است که در ظرف هدف، توجه و فهم گنجانده می‌شود و ذهنیت و عینیت را به هم پیوند می‌دهد. در واقع، «پدیدارشناسی تنزیه شناسایی از پیش داورها و عادت‌ها و عقایدی است که متحجر شده‌اند و خود حجاب درک داده‌های بی واسطه می‌شوند» (نوالی، ۱۳۶۹: ۱۰۰).

پس از آلفرد شوتس، اولین کسی که در حوزه پدیدارشناسی ادموند هوسرل، به مقوله‌ی زندگی روزمره در مطالعات اجتماعی خود پرداخت، هارولد گارفینکل (۱۹۱۷-۲۰۱۱) پروفیسور و جامعه‌شناس آمریکایی بود. گارفینکل از طریق روش تجربی و با ورود و حضور در متن زندگی روزمره‌ی مردم در جامعه، پدیدارشناسی را از سطح ذهن و لایه‌های انتزاعی هوسرل و شوتس به عرصه‌ی عمل، تجربه و عینیت وارد کرد. از دیدگاه گارفینکل، «محقق اجتماعی نمی‌تواند از راه «اتیک» [شنیدن] و بدون مشارکت و حضور در زندگی روزمره به راز و رمز افسون واقعیت‌های اجتماعی به خصوص «قلمرو معنا» که اصلی‌ترین موضوع مطالعات زندگی روزمره است آگاهی یابد» (ویستا، ۱۴۰۱/۳/۲۴). وی معتقد است جامعه‌شناس از طریق تعبیرات دیگران، شنیده‌ها، گزارشات و آمار گیری‌ها نمی‌تواند به معنای واقعی امور هستی و مفاهیم زندگی انسان دست یابد.

به نظر گارفینکل، معانی و مفاهیم مکالمات روزمره، از آن‌چه معنی مستقیم گفته می‌شود فراتر، عمیق‌تر و وسیع‌تر است. درک محتوا و مفاهیم پدیده‌ها در ارتباطات بشری، مستلزم وجود جنبه‌های مشترک فکری بین افراد هر جامعه می‌باشد. او معتقد است، انسان امروزی بیشتر درگیر عادت واره‌هاست و درک و فهم، نقطه آغازین شناخت همه‌ی پدیده‌هایی است که در محدوده قلمرو اجتماعی جای می‌گیرند؛ پس هیچ امری بدون پیش زمینه درک و فهم انسان به مرحله عمل نمی‌رسد. به هر حال زندگی محصول تبادل عباراتی است که در جوامع انسانی ایجاد و برای تفسیر واقعیت‌های زندگی به کار می‌روند. به عبارت دیگر مردم از طریق تفکرات و تفسیرها، واقعیات را ارزش گذاری می‌کنند.

نظریه‌ی انتقادی

نظریه انتقادی یکی از شیوه‌های جامعه شناسی زندگی روزمره است. «جامعه شناسان مکتب انتقادی بر آن شده‌اند که از طریق فرآیندهای تاریخی زندگی روزمره را تبارشناسی کنند. به نظر آن‌ها خطای عمده پدیدار شناسان این است که زندگی روزمره را از تاریخ آن جدا نموده و بر پایه عقل سلیم تصور کرده‌اند و بعد قدرت و سلطه را که عامل مهمی در شکل دهی قاعده‌های زندگی روزمره است نادیده گرفته‌اند» (ویستا، ۱۴۰۱/۷/۳)

در این مکتب جامعه شناسی، به ریشه‌های معرفت شناختی یا همان تاریخ زندگی روزمره بسیار توجه می‌شود. «نظم و قاعده‌مندی زندگی روزمره امر انتخابی نیست بلکه ریشه‌های معرفتی و ساختی دارد که انسان‌ها را به صورت ناخودآگاه ملزم می‌سازد به سرکوب نظم عقلانی تن در دهند» (ویستا، ۱۴۰۱/۷/۳)

بنابراین، به هستی و یا عقل و معرفت به عنوان «ابزار» نگریسته می‌شود؛ هستی ابزاری خالی از هر نوع بعد روحانی و معنوی و صرفاً وسیله‌ای برای تحقق خواسته‌های بشری است و عقل ابزاری، وسیله‌ای برای رسیدن به مقاصد و اهداف عملی بیشتر.

نظریه‌ی پست مدرنیسم

پست مدرنیسم یکی از مکاتب جامعه شناسی است که به زندگی روزمره می‌پردازد نظریه پردازان پست مدرنیسم به جای فرهنگ، عقلانیت ابزاری و هستی ابزاری و استیلای معرفت و تکنولوژی، زندگی

روزمهره را از روزنه‌ی ادبیات، موسیقی، هنر، سینما، ورزش و غیره، تحلیل، تفسیر و تأویل می‌کنند. آن‌ها هنر را تاثیرگذارتر از فلسفه می‌دانند و اصلاً زندگی روزمره را پدیده غیر فلسفی به حساب می‌آورند. به همین دلیل است که آن‌ها تأثیر فیلم یا هر اثر هنری بر دیگران را بیشتر از فلسفه می‌دانند. در هر حال آن‌ها به دلیل تاثیر مطالعات اجتماعی بر روان افراد و ارتباط زندگی روزمره با انسان‌شناسی و روانشناسی، نظریه‌های روانکاوی روان‌شناسانی چون زیگموند فروید و کارل گوستاو یونگ را، برای تفسیر زندگی روزمره و جنبه‌های مختلف آن، به کار می‌برند.

مولانا و «زندگی روزمره»

غالب افکار مولانا را می‌توان، به پدیدارشناسی مردم‌نگار نزدیک دانست. وی در بیشتر حکایات خود، به شرح و تفسیر و تأویل حوادث و رویدادهای زندگی روزمره می‌پردازد. فارغ از انواع نتایجی که وی از حکایات خود می‌گیرد، - دینی، اخلاقی، عرفانی و اجتماعی - او واقعیت‌های اجتماعی را در قالب دانش‌های زبانی، بر پایه منطق عمل و به دور از هر نوع پیش‌داوری و قضاوت عجولانه، در جهان اجتماعی به تصویر می‌کشد.

وی با طرح و بسط رویدادهای اجتماعی و روزمره زندگی شخصیت‌های حکایاتش، در حیطه قلمرو واقعیت‌های مستقیم، زنده و به روز، تأثیر گذاری کلام و بیان خود را دو چندان می‌کند. معمولاً در رویارویی با موضوعات مورد نظر مولانا، در داستان‌های مثنوی، سوژه‌های زنده و قابل رؤیت فراوانی، مطابق با آن حکایات در محیط زندگی روزمره کنونی ما، یافت می‌شود.

مولانا با، رها ساختن خود از تقیدات و وابستگی‌های معمولی و سطحی زندگی، از «آگاهی واقعی» مورد نظر لوسین گلدمن، در نظریه ساخت‌گرایی به «آگاهی ممکن» که گلدمن، در همان نظریه‌اش مخصوص انسان‌های فرهیخته و خاص هر جامعه (افراد استثنایی)، می‌داند، نایل می‌شود. بنابراین «تا محقق [اندیشمند] خویش را از مدار طبیعی [آگاهی واقعی] رها نسازد، ادراک عوام الناسی را کنار نگذارد و از رهگذر واقعیت عینی موجود نگذرد تا به ذات آگاهی و صورت ناب آن [آگاهی ممکن] که فارغ از هرگونه محتوای تجربی است برسد هرگز به تولید اندیشه نیز نائل نخواهد آمد» (فخرزاع، ۱۳۹۱: ۱۶۳).

داستان‌های پادشاه و کنیزک، زاغ و کبک، جالینوس و دیوانه، فیل در تاریکی، شیر و نخجیران، مردی که سبیلش را جهت فریب دیگران چرب می‌کرد، دباغ در بازار عطر فروشان، کودکان و استاد مکتب خانه و غیره، نمونه‌های بارزی از توجه مولانا به زندگی روزمره هستند که در ادامه این پژوهش به شرح و تفصیل برخی از این موارد خواهیم پرداخت.

تزویر و ریا در زندگی روزمره

یکی از موضوعات مهم زندگی روزمره، اعتماد به اطرافیان و احساس امنیت در تعاملات اجتماعی به ویژه روابط دوستانه است. مولانا با توجه به ویژگی‌های افراد مختلف اجتماع و اهداف افراد سودجو و ریاکار در جامعه، و با اشاره به سرگذشت یار دیرین خود «شمس تبریزی» و حسادت حسودان و عداوت عنودان نسبت به شمس، به عنوان یک پدیده عینی به همگان توصیه می‌کند، از اعتماد کردن به هر کس و سطحی نگری نسبت به روابط دوستانه پرهیز کنند.

چون بسی ابلیس آدم روی هست	پس به هر دستی نشاید داد دست
زان که صیاد آورد بانگ صفیر	تا فریبد مرغ را آن مرغ گیر
بشنود آن مرغ بانگ جنس خویش	از هوا آید بیابد دام و نیش
حرف درویشان بدزدد مرد دون	تا بخواند بر سلیمی ز آن فسون
کار مردان روشنی و گرمی است	کار دونان حيله و بی شرمی است

(مثنوی، ج ۱، ۳۱۶-۳۲۰)

مولانا توصیه می‌کند؛ اگر کسی نسبت به موضوعی آگاهی کافی، برای شناخت دیگران نداشته باشد؛ باید تلاش کند از طرق دیگر نسبت به آن موضوع، آگاهی کامل، دقیق و عینی کسب کند؛ تا بتواند راه فریب و نیرنگ را بر ریاکاران ببندد.

جوش و نوش هر کست گوید بیا	جوش صدق و جوش تزویر و ریا
گر نداری بوز جان روشناس	رو دماغی دست آور بو شناس

(مثنوی، ج ۳، ۴۷۷۵-۴۷۷۶)

بدیهی است در دنیای پر زرق برق امروزی، با وجود روابط اجتماعی گسترده و همه جانبه‌ی افراد در تمام نقاط جهان (جهان زیست)، احتمال فریب کاری و نفاق بیشتر شده است. بنابراین برای رهایی از خطرات و مضرات روابط منافقانه و حيله گرانه‌ی فریبکاران، آگاهی از علوم و فنون جدید و به روز کردن اطلاعات علمی و آگاهی‌های فردی، امری واجب و ضروری به نظر می‌رسد.

گرم دارانت تو را گوری کنند طعمه‌ی موران و مارانت کنند

بینی از گند تو گیرد آن کسی کو به پیش تو همی مردی بسی

(مثنوی، ج ۱، ۳۲۷۰-۳۲۷۱)

جان بابا گویدت ابلیس هین تا به دم بفریدت دیو لعین

این چنین تلبیس با بابات کرد آدمی را این سیه رخ مات کرد

زانکه فرزین بندها داند بسی که بگیرد در گلویت چون خسی

(مثنوی، ج ۲، ۱۲۸-۱۳۰)

مولانا تأکید می‌کند اگر کسی در امور روزمره خود هوشیار نباشد و سطحی نگری کند، و مانند «خر» در داستان «خر و روباه»، عمل نماید، قطعاً گرفتار عواقب ساده لوحی و سهل انگاری خود می‌شود، و زندگی‌اش دچار بحران، زیان و گاهی نابودی خواهد شد.

گر خری را می‌برد روبه به سر گو بیر تو خر نباش و غم مخور

(مثنوی، ج ۵، ۲۵۳۷)

بره پیش گرگ امانت می‌نهی گرگ و یوسف را مفرما مهری

گرگ اگر با تو نماید روبه‌ی هین مکن باور که ناید زوبه‌ی

جاهل ار با تو نماید همدلی عاقبت زخمت زند از جاهلی

(مثنوی، ج ۶، ۱۴۲۲-۱۴۲۴)

در ابیاتی از مثنوی، مولانا راه نجات از شر فریبکاران، دو رویان و دروغگویان را رعایت دو اصل مهم می‌داند: یکی یافتن دوستان صادق و مخلص از راه آزمون و خطا، و دیگری رعایت اصل صداقت و خلوص در روابط اجتماعی و دوستانه با دیگران.

چشم‌ها را چار کن در اعتبار یار کن با چشم خود دو چشم یار
(مثنوی، ج ۶، ۱۵۸۹)

گفت صدق دل بپاید کار را ورنه یاران کم نیاید یار را
یار شو تا یار بینی بی عدد زآنکه بی یاران بمانی بی مدد
دیو گرگ است و تو همچون یوسفی دامن یعقوب مگذار ای صفی
گرگ اغلب آن گهی گیرا بود کز رمه شیشک به خود تنها رود
آنکه سنت با جماعت ترک کرد در چنین مسبع نه خون خویش خورد
هست سنت ره جماعت چون رفیق بی ره و بی یار افتی در مضیق
(مثنوی، ج ۶، ۴۹۷-۵۰۲)

روابط عاشقانه در زندگی روزمره

شکل‌گیری روابط عاشقانه در داستان «شاه و کنیزک» و «کنیزک و زرگر» را می‌توان نمونه‌ای از هزاران رابطه‌ی عینی عاشقانه بین افراد در طول قرون و اعصار و در میان اقوام و ملل مختلف دانست، که در زندگی روزمره‌ی یک ملت، به کرات مشاهده شده و از این پس نیز مشاهده خواهد شد. در این داستان، عشق بین کنیز و زرگر عشقی رنگی، زودگذر، مادی و معمولی و از طرف کنیزک، یک طرفه مشاهده می‌شود؛ عشق پادشاه به کنیزک، عشقی قلبی و درعین حال از طرف پادشاه، یک طرفه و برای کنیزک آزار دهنده و رنج آور است. در این میان، رابطه‌ی پادشاه و پروردگار رابطه‌ی عاشقانه، حقیقی و خالق و مخلوقی بیان می‌شود.

یک کنیزک دید شه بر شاه راه شد غلام آن کنیزک جان شاه
(مثنوی، ج ۱، ۳۸)
چون خرید او را و برخوردار شد آن کنیزک از قضا بیمار شد
(مثنوی، ج ۱، ۴۰)
شه طبیبان جمع کرد از چپ و راست گفت جان هر دو در دست شماست
(مثنوی، ج ۱، ۴۱)

- هر چه کردند از علاج و از دوا گشت رنج افزون و حاجت ناروا
(مثنوی، ج ۱، ۵۱)
- رنجش از سودا و از صفرا نبود بوی هر هیزم پدید آید ز دود
(مثنوی، ج ۱، ۱۰۷)
- عاشقی پیداست از زاری دل نیست بیماری چو بیماری دل
(مثنوی، ج ۱، ۱۰۹)
- عاشقی گر زین سر و گر ز آن سر است عاقبت مارا بدان سر رهبر است
(مثنوی، ج ۱، ۱۱۱)
- مولانا با طرح واقعیت‌های روزمره در رویدادهای ساده اما تعیین کننده اجتماعی، بر تأثیرگذاری کوچکترین، عادی‌ترین و سطحی‌ترین اتفاقات زندگی در شکل‌گیری مهمترین رویدادهای آن، صحنه می‌گذارد. وی با بیان ماجراهای عاشقانه‌ی متفاوت، درجات و ارزش‌های آن‌ها را به عنوان یک ناظر یا راوی، نه به شیوه‌ی مستقیم و تحکم‌آمیز، بلکه با روشی روایت گونه و شیرین و در عین حال عینی به تصویر می‌کشد.
- شهر شهر و خانه خانه قصه کرد نی رگش جنبید نی رخ گشت زرد
نبض او بر حال خود بد بی گزند تا پیرسید از سمرقند چو قند
- نبض جست و روی سرخ و زرد شد کز سمرقندی زرگر فرد شد
(مثنوی، ج ۱، ۱۶۶-۱۶۸)
- مولانا در بیان عشق زود گذر و ظاهری کنیزک به زرگر، از مفاهیم عینی و انتزاعی، تئمان بهره می‌برد و هوس‌های زودگذر را عشق رنگی می‌نامد که عاقبت موجب رسوایی عاشقان دروغگو و ظاهر پرست می‌شود
- چون ز رنجوری جمال او نماند جان دختر در وبال او نماند
چون که زشت و ناخوش و رخ زرد شد اندک اندک در دل او سرد شد

عشق‌هایی کز پی رنگی بود عشق نبود عاقبت ننگی بود
(مثنوی، ج ۱، ۲۰۳-۲۰۵)
آن که از حق یابد او وحی و جواب هر چه فرماید بود عین صواب
آن که جان بخشد اگر بکشد رواست نایست او دست او دست خداست
(مثنوی، ج ۱، ۲۲۵-۲۲۶)

بر اساس آنچه گفته شد؛ از نظر مولانا، عشق درجات و مراحل دارد: نخست عشق‌های رنگی و صورت‌گرا، که خیلی زود تاریخ مصرفشان تمام می‌شود، و نتیجه‌ای جز ننگ نامی و بدیمنی ندارند، مانند عشق کنیزک به زرگر، دوم عشق‌های دنیوی و مادی اما، واقعی مانند عشق پادشاه به کنیزک که به عقیده مولانا چنین عشق‌هایی می‌توانند در به تعالی رسیدن فرد عاشق نقش عمده‌ای داشته باشند، تا جایی که می‌توانند عشق‌های عارفانه و معنوی را رقم بزنند، و سپس عشق عارفانه که مبتنی بر معرفت و شناخت حق هستند؛ مانند عشق پادشاه به پروردگار یکتا، که اوج آن، نیل به قرب الهی است و تا مرحله فنا در عشق و بقا با معشوق ازلی و ابدی پیش می‌روند. مولانا در پایان حکایت قضاوت درباره این قصه پرغصه عشق و عاشقی که تا همیشه سر دراز دارد را، به مخاطب واگذار می‌نماید.

دوست و همنشن در رابطه با زندگی روزمره

مولانا در داستان عشق بی‌تناسب موش به قورباغه، به شرح عاشقی و محبت نادانان می‌پردازد، و مخاطب را به این فکر وادار می‌دارد که عواقب دوستی و همنشینی بی‌تناسب افراد چگونه می‌تواند باشد؟ در این حکایت، نابودی قورباغه در پی عشق بی‌پایه و اساس موش و اعتماد به عاشق نادانی، معنی و مضمون عشق‌های بی‌برنامه و نامتناسب و دور از واقع بینی و نیز نتیجه‌ی روابط خارج از عرف امروزی را در جوامع بشری به ذهن متبادر می‌کند، که اغلب به تباهی زندگی یکی از طرفین عشق، یا هر دوی آن‌ها می‌انجامد. همان‌گونه که شکار شدن موش توسط کلاغ، قورباغه را هم با ریسمانی که عشق (عاشق) کذایی به پایش بسته بود، به دام کلاغ انداخت و زندگی‌اش تباه شد. در دنیای امروز و در شکل‌گیری واقعیت‌های اجتماعی در قالب پدیده‌های عینی زندگی‌های روزمره مردم نیز، از این نمونه عشق‌ها، به وفور دیده می‌شود، چه بسا جوانانی که در چاه ظلمانی عشق و دوستی با افرادی

گرفتار می‌شوند که هیچ سنجیتی با آن‌ها ندارند. بنابراین روابط دوستانه و به تبع آن عشق‌های کذایی و دروغین که محصول تعاملات اجتماعی ناسالم روزمره افراد به ویژه دو جنس مخالف هستند؛ و نیز روابط عاطفی مجازی که مبتنی بر هیچ شناخت عینی و حقیقی نیستند، از این جمله‌اند.

دوستی و محبت یا عشق نامتناسب را در حکایت «آن خرس که مردی دلاور از دست اژدها نجاتش داد»، هم می‌توان در خلال این مبحث گنجانده؛ خرسی که به تلافی محبت مرد نجات دهنده‌اش، برای راندن مگس از چهره‌ی آن مرد، سنگی عظیم برای کشتن آن مگس برمی‌دارد و ابلهانه، نه بر سر مگس مزبور، که بر سر مرد مغفول فرود می‌آورد و او را به کشتن می‌دهد. بی شک، دوستی با ابله و عشق به نادان نتیجه‌ای بهتر از این (نابودی و فنا)، نخواهد داشت.

انسان‌های زیادی با اعتماد به دوستان ابله و نادان گرفتار مشکلات بزرگی می‌شوند و زندگی خود را در راه رفتار احمقانه‌ی دوستان یا همکاران و یا حتی خانواده و همسرانشان، به تباهی می‌کشاند. این حکایت مولانا، تلنگری است به مخاطبانش در دوره‌های مدرن و پسامدرن امروزی که در انتخاب دوست و همراه، آگاهانه عمل کنند؛ تا گرفتار معضلات و مشکلات ناشی از روابط نادرست، ناسالم و مضر در زندگی روزمره خود نشوند.

جاهل ار با تو نماید همدلی عاقبت زخمت زند از جاهلی

(مثنوی، ج ۶، ۱۴۲۴)

دوستی ی جاهل شیرین سخن کم شنو کآن هست چون سم کهن
جان مادر چشم روشن گویدت جز غم و حسرت از آن نیفزویدت

(مثنوی، ج ۶، ۱۴۳۱-۱۴۳۲)

گر نبودی جذب موش گنده مغز عیش ها کردی درون آب چغز

(مثنوی، ج ۶، ۲۷۳۸)

چغز گفتا این سزای آن کسی کو چوبی آبان شود جفت خسی

(مثنوی، ج ۶، ۲۹۴۹)

دوستی ابله بود رنج و ضلال این حکایت بشنو از بهر مثال

اژدهایی خرس را درمی‌کشید	شیرمردی رفت و فریادش رسید (مثنوی، ج ۲، ۱۹۳۳-۱۹۳۴)
خرس هم از اژدها چون وارheid	وآن کرم زآن مرد مردانه بدید شده ملازم در پی آن بردبار خرس حارس گشت از دلبستگی (مثنوی، ج ۲، ۲۰۱۲-۲۰۱۴)
دوستی ابله بدتر از دشمنی ست	او به هر حيله که دانی راندنی ست (مثنوی، ج ۲، ۲۰۱۷)
ظن نیکش جمله بر خرس بود	او مگر مر خرس را هم جنس بود (مثنوی، ج ۲، ۲۰۳۶)
آینه ی دل صاف باید تا در او	وا شناسی صورت زشت از نکو (مثنوی، ج ۲، ۲۰۶۵)
شخص خفت و خرس می‌راندی	مگس وز ستیز آمد مگس زو باز پس (مثنوی، ج ۲، ۲۱۲۶)
خشمگین شد با مگس خرس و برفت	برگرفت از کوه سنگی سخت برگرفت آن آسیا سنگ و بزد سنگ روی خفته را خشخاش کرد
مهر ابله مهر خرس آمد یقین	کین او مهر است و مهر اوست کین (مثنوی، ج ۲، ۲۱۲۸-۲۱۳۲)

نوع دوستی و همدلی در رابطه با زندگی روزمره

در جوامع امروزی که مردم در جریان زندگی روزمره خود با نمونه‌های بارزی از خشم، نفرت، خودخواهی، بی‌هویتی و فساد روبرو هستند؛ انسانیت و معنویت، حلقه‌های گمشده و شاید بتوان

گفت شاه مهره‌های فراموش شده روابط اجتماعی و انسانی به شمار می‌آیند؛ بی شک انسانی که در سایه همدلی و دوستی، ایثار و گذشت و فداکاری شکل می‌گیرد و با ارزش‌های اخلاقی و معنوی رشد و تعالی می‌یابد، لازمه زندگی روزمره بشری در هر دوره و زمانی است.

در عصر حاضر که گرگ‌ها بیشتر از گوسفندان و دردها بیشتر از درمان‌ها هستند، آنچه می‌تواند رشته از هم گسیخته انسانیت را به هم گره بزند؛ باورها و اعتقاداتی هستند، که انسان‌ها را در مسیر نیکی و مهربانی و محبت به هم، قرار می‌دهند و به سمت رشد و تعالی و معنویت سوق می‌دهند،

آن ملیحان که طیبیان دلند
سوی رنجوران به پرسش مایلند

ور حذر از ننگ و از نامی کنند
چاره‌ای سازند و پیغامی کنند

(مثنوی، ج ۶، ۱۷۷۲-۱۷۷۳)

نوع دوستی و همدلی در مثنوی از جمله فضیلت‌های اخلاقی آدمی هستند که کنش‌ها و برهم کنش‌های انسان را در هر برهه از زمان تحت تاثیر قرار می‌دهند؛ زیرا انسان به واسطه ذات طبیعی و سرشت پاک خود که نمونه‌ای از ذات اقدس الهی است، نیکی پسند، مهرآفرین، نوع دوست و احسان مدار است. به عبارت دیگر جوهر اصلی وجود انسان با مهرورزی و محبت سرشته شده است؛ و انسان‌های بشردوست، اخلاق مدار و مؤمن، از این ویژگی فطری خود، در مسیر کمک به هم نوع بهره می‌برند.

رنج یک جزوی ز تن رنج همه ست
گردم صلح است یا خود ملحمه ست

عشق تو بر هرچه آن موجود بود
آن ز وصف حق زرانود بود

(مثنوی، ج ۳، ۵۵۴)

مولانا با اشاره به حدیثی از پیامبر (ص) توصیه می‌کند با سه گروه از مردم، بیشتر از دیگران همدلی و مهربانی شود. به این دلیل که از نظر روحی سرخورده شده‌اند و احساس امنیت و آرامش خود را از دست داده‌اند و یا جایگاه اصلی خود را در جامعه به دست نیاورده‌اند.

گروه اول توانگران و امیرانی هستند که از قدرت و هیبت اجتماعی خود دور افتاده‌اند؛ گروه دیگر کسانی هستند که در میان گروه یا جامعه خود، عزت و اعتبار و جایگاه عاطفی مهمی داشته‌اند ولی بعد از مدتی از آن عزت و مکتب محروم شده‌اند؛ و دسته‌ی سوم دانشمندان و عالمانی هستند که نادانان و ناهلان هم دوره و هم تبارشان آن‌ها را به تمسخر می‌گیرند. این سه دسته از افراد در جامعه و در زندگی روزمره‌ی امروزی به ترتیب، رؤسا یا مدیرانی هستند، که از مقام خود عزل شده‌اند، افراد محبوب گروه‌های اجتماعی و سیاسی که جایگاه خود را از دست داده‌اند و نیز نخبگان و استعدادهای درخشانی می‌باشند که در جامعه جدی گرفته نمی‌شوند و ناهلان، بی آن که جایگاه علمی آنان را در نظر بگیرند؛ نسبت به آن‌ها بی احترامی می‌کنند.

گفت پیغمبر که رحم آرید بر	جان من کان غنیاً فافتقر
والذی کان، عزیزاً فاحتقر	او صفیاً عالمأ بین المضر
گفت پیغمبر که با این سه گروه	رحم آرید از ز سنگید و ز کوه
آنکه او بعد از رئیسی خوار شد	و آن توانگر هم که بی دینار شد
و آن سوم آن عالمی کاند در جهان	مبتلا گردد میان ابلهان
ز آنکه از عزت به خواری آمدن	همچو قطع عضو باشد از بدن

(مثنوی، ج ۵، ۸۲۳-۸۲۸)

نکته‌ی دیگری که از نظر تیز بین مولانا دور نمانده، مسئله‌ی همدلی و نوع دوستی افرادی است که از نظر زبان و مکان با هم متفاوت هستند. در جهانی که گروه‌های مختلف مردم با زبان‌های متفاوتی سخن می‌گویند؛ فقط یک زبان مشترک آن‌ها را به هم پیوند می‌دهد، آن هم زبان همدلی صمیمانه و احساس محبت و بشر دوستی، خارج از همه‌ی قواعد و ضوابط قرار دادی بشر است. در دنیای مدرن امروز، اشخاصی از کشور ایران یا هر کشور دیگری، با افرادی از سایر کشورها، بی آن که زبان مشترک و قومیت مشترک داشته باشند، رابطه‌ی همدلی و عاطفی برقرار می‌کنند.

هم زبانی خویشی و پیوندی است	مرد با نامحرمان چون بندی است
ای بسا هندو و ترک هم زبان	ای بسا دو ترک چون بیگانگان

- پس زبان محرمی خود دیگر است همدلی ازهم زبانی بهترست
غیر نطق و غیر ایما و سبج صد هزاران ترجمان خیزد ز دل
(منثوی، ج ۱، ۱۲۰۵-۱۲۰۸)
- آن کسی که بانگ موران بشنود هم فغان سر دوران بشنود
مولانا با اشاره به داستان حضرت سلیمان و ملکه سبا، به درک حضرت سلیمان از وابستگی ملکه سبا به تخت و تعلقات دنیوی اش و همدلی و همراهی با ملکه در قبال ایمان آوردنش اشاره می کند.
آن که گوید راز قالت نملة هم بداند راز این طاق کهن
دید از دورش که آن تسلیم کیش تلخش آمد فرقت آن تخت خویش
(منثوی، ج ۴، ۸۷۱-۸۷۳)
- پس سلیمان گفت گر چه فی الاخیر سرد خواهد شد بر او تاج و سریر
(منثوی، ج ۴، ۸۸۰)
- لیک خود با این همه برنقد حال جست باید تخت او را انتقال
تا نگردد خسته هنگام لقا کودکانه حاجتش گردد روا
(منثوی، ج ۴، ۸۸۴-۸۸۵)
- شیوة دیگر همدلی در منثوی، درک درست و فهم کامل و به موقع مشکلات دیگران، جهت رفع مشکلات آن هاست، بدیهی است در طول زندگی روزمره هر فرد، حوادث و اتفاقات عدیده‌ای رخ می دهد که هر کدام می تواند مشکلی بزرگ برای آن ها ایجاد کند. اگر انسان ها بر اساس روحیه نوع دوستی و همدلی، در برخورد با گرفتاری ها و مشکلات هموعان خود درست و به موقع عمل نمایند، از بسیاری از حوادث و رویدادها و ناهنجاری های اجتماعی پیش گیری می شود.
- حکایت زیبا و آموزنده‌ی، «سوار و مرد خفته‌ای که مار به دهانش وارد شد»؛ نمونه بارز دلسوزی و محبت بی دریغ، به موقع و مسئولانه به هم نوعانی است، که گاهی هیچ نسبتی با ما ندارند و حتی ممکن است، دل سوزی و همدلی ما را نوعی آزار و اذیت تلقی کنند.

در این حکایت مردی سوار براسب، از دور ماری را می‌بیند که به دهان مرد خفته‌ای وارد می‌شود، آن سوار، برای نجات مرد به سرعت خود را به او می‌رساند، او را با ضرب و شتم بیدار می‌کند و با شتاب به سمت درخت سیبی که سیب‌های رسیده به زیر آن افتاده بودند، می‌برد و مرد مار بلعیده را مجبور می‌کند تا می‌تواند از سیب‌های گندیده و رسیده بخورد، مرد که خبر از فلاکت و بدبینی خود ندارد، دائما به آن سوار ناسزا می‌گوید و او را لعن و نفرین می‌کند، تا این که از شدت پر شدن معده‌اش آن‌چه خورده بود به همراه مار، قی می‌کند و بالا می‌آورد، وی با دیدن ماری که از حلقومش خارج شده، به خود می‌آید و علت رفتار خشن اما خیرخواهانه و مسئولانهٔ مرد سواره را می‌فهمد، و از او عذرخواهی و قدر دانی می‌کند.

عاقلی بر اسب می‌آمد سوار
در دهان خفته‌ای می‌رفت مار
(مثنوی، ج ۱، ۱۸۸۰)

چون که از عقلش فراوان بد مدد
چند دبوسی قوی بر خفته زد
(مثنوی، ج ۲، ۱۸۸۲)

سیب چندان مر ورا در خورد داد
کز دهانش باز بیرون می‌فتاد
بانگ می‌زد کای امیر آخر چرا
قصد من کردی من چه کردم مر تو را
(مثنوی، ج ۲، ۱۸۸۵-۱۸۸۶)

می‌جهد خون از دهانم با سخن
ای خدا آخر مکافاتش تو کن
هر زمان می‌گفت او نفرین نو
اوش می‌زد کاندرین صحرا بدو
(مثنوی، ۱۸۹۰-۱۸۹۱)

تا شبانگه می‌کشید و می‌گشاد
تا ز صفرا قی شدن بر وی فتاد
زو برآمد خوردها زشت و نکو
مار با آن خورده بیرون جست از او

چون بدید از خود برون آن مار را
سجده آورد آن نکو کردار را
(مثنوی، ج ۲، ۱۸۹۴-۱۸۹۶)

دشمنی عاقلان زین سان بود زهر ایشان ابتهاج جان بود

(مثنوی، ج ۲، ۱۹۳۲)

چنین رفتارهای نیک و بشردوستانه، در همه قرون و اعصار، لازمه زندگی اجتماعی و روزمره آدمی است. به عبارت دیگر، یکی از نیازهای مهم و ضروری دنیای مدرن و پیشرفته امروزی، احساس مسئولیت و دلسوزی نسبت به هم نوع، بدون هیچ گونه توقع و چشم داشتی است. زیرا امروزه انسان-ها، در زندگی روزمره خود و در گروه‌های اجتماعی مختلف، نسبت به شرایط زندگی و مشکلات یکدیگر دچار نوعی بی تفاوتی و بی مسئولیتی شده‌اند. به طوری که احساس همدلی و نوع دوستی، در میان جوامع بشری معاصر، بسیار کم رنگ شده است.

حزم، آینده پژوهی و عاقبت نگری در رابطه با زندگی روزمره

موضوع دیگری که مولانا به آن اشاره دارد و به زندگی روزمره هم مربوط می‌شود، دور اندیشی، حزم و آینده نگری است. از نظر وی انسان عاقبت نگر، آینده‌پژوه، و دور اندیش، می‌تواند در مقابل حوادث و رویدادهای آینده در زندگی خود بهترین عکس العمل را داشته باشد و درست‌ترین تصمیم را بگیرد.

حزم آن باشد که ظن بد بری	تا گریزی و شوی از بد بری
حزم سوء الظن گفته ست آن رسول	هر قدم را دام می دان ای فضول
روی صحرا هست هموار و فراخ	هر قدم دامی ست کم ران اوستاخ
آن بز کوهی دود کی دام کو	چون بتازد دامش افتد اندر گلو

(مثنوی، ج ۳، ۲۶۷-۲۶۹)

مولانا در این مورد تاکید می‌کند؛ اگر در مسیر زندگی اطلاعات و آگاهی کافی نداشته باشیم، باید از مشورت و راهنمایی دیگران بهره ببریم تا در آینده و در مسیر زندگی خود گرفتار مشکلات و گرفتاری-های سخت نشویم.

چشم اگر داری تو کورانه میا	ور نداری چشم دست آور عصا
آن عصای حزم و استدلال را	چون نداری دید میکن پیشوا
ور عصای حزم و استدلال نیست	بی عصاکش بر سر هر ره مایست

گام زان سان نه که نابینا نهد تا که پا از چاه و از سگ وارهد
لرز لرزان و به ترس و احتیاط می نهد پا تا نیفتد در خباط
(مثنوی، ج ۳، ۲۷۶-۲۸۰)

تظاهر و تزویر و ریا در زندگی روزمره

یکی از مشکلات اجتماعی که از دیرباز در جوامع بشری، انسان‌ها به ویژه افراد ساده لوح را تحت شعاع قرار داده و موجب گرفتاری‌های بزرگ و کوچک در زندگی روزمره آنان شده، موضوع تظاهر و فریب کاری در جامعه است. وجود افراد متظاهر و تزویرگر با رفتارهای دوگانه و چندگانه اعتماد اجتماعی، موقعیت‌های شغلی، فرهنگی و سیاسی دیگر افراد جامعه را به خطر می‌اندازد و جامعه را به تسخیر انسان‌های دورو و منافق در می‌آورد، تا جایی که شایستگان جامعه از تصمیم‌گیری‌های اجتماعی و تاثیرگذاری بر زندگی روزمره مردم، منع می‌شوند و مورد بی توجهی قرار می‌گیرند. در روابط بین فردی و حتی درون خانوادگی هم تظاهر، دروغ و دورویی، نقش بسزایی در تعاملات افراد و اعضای خانواده و گروه دارد.

امروزه، مصادیق تظاهر در کلاهبرداری‌ها و فریبکاری‌های اجتماعی به ویژه کلاهبرداری‌های بزرگ اینترنتی و معاملات مجازی را می‌توان از شاخصه‌های عینی و مهم فریب در جوامع بشری دانست که آسیب‌های اجتماعی، مادی، فرهنگی و اقتصادی فراوانی به جامعه و اعضای گروه‌های مختلف اجتماعی می‌زنند. بدیهی است که شاکله‌ی رفتارهای آدمی مبتنی بر مقاصد و نیت‌های او است یعنی در ورای هر عمل انسان، نیتی نهفته است که جز با آزمون و راستی آزمایی و محک زدن و گاهی هم گذر زمان، کشف و قابل درک نمی‌شود.

در داستان آتش گرفتن شهر بغداد مردم با شکوه و اعتراض نزد خلیفه (عمر) می‌روند و از او می‌پرسند که چرا با وجود صدقه دادن، باز هم دچار بلا و گرفتاری شده‌اند؟ عمر به آن‌ها پاسخ می‌دهد که صدقه دادن با نیت خالص و با توجه به رضای خداوند مقبول می‌افتد ولی شما صدقه را جهت شهرت و کسب مقام معنوی در جامعه داده‌اید؛ به همین دلیل در رفع بلا از شما تأثیر نداشته است.

امروزه عده بسیاری از مردم با شرکت در امور خیر و عضویت در خیریه‌های اجتماعی و انجمن‌های کمک به نیازمندان، در جهت رسیدن به اهداف مادی خود؛ سعی در کسب جایگاه اجتماعی و رسیدن به شهرت نیک در میان مردم دارند و بدون این که به آن کارهای نیک ایمان داشته باشند، به قصد و نیت شخصی انجامشان می‌دهند و به تبع آن توقعاتی هم از افراد و اجتماع دارند.

خلق آمد جانب عمر شتاب	که آتش ما می نمیرد هیچ از آب
گفت آن آتش ز آیات خداست	شعله‌ای از آتش ظلم شماست
آب بگذارید و نان قسمت کنید	بخل بگذارید اگر آل منید
خلق گفتندش که در بگشوده‌ایم	ما سخی و اهل فتوت بوده‌ایم
گفت نان در رسم و عادت داده‌اید	دست از بهر خدا نگشاده‌اید
بهر فخر و بهر بوش و بهر ناز	نه از برای ترس و تقوا و نیاز
مال تخم است و به هر شوره منه	تیغ را در دست هر رهن مده

(مثنوی، ج ۱، ۳۷۱۲-۳۷۱۸)

مولانا در ابیاتی دیگر، با شرح واقعه نبرد امام علی علیه السلام و عمر بن عبدود، لزوم نیت پاک و خلوص در عمل را شرط قبولی عمل نزد پروردگار و نیل به قرب و رضای او می‌داند. به عقیده او افرادی که تظاهر به مقابله با فساد و ظلم و ستم می‌کنند ولی نیت قلبی و هدف اصلی‌شان اظهار توانمندی و قدرت یا کینه ورزی و دشمنی و یا انتقام شخصی می‌باشد؛ دچار دورویی، نفاق و خود خواهی هستند.

گفت من تیغ از پی حق میزنم	بنده حقم نه مامور تنم
شیر حقم نیستم شیر هوا	فعل من بر دین من باشد گوا

(مثنوی، ج ۱، ۳۷۸۷-۳۷۸۸)

چون درآمد علتی اندر غزا	تیغ را دیدم نهان کردن سزا
-------------------------	---------------------------

(مثنوی، ج ۱، ۳۸۰۲)

در دنیای شگفت انگیز امروزی، که بشر دچار انواع دورویی، نفاق، تزویر و ریا شده است؛ به طوری که تشخیص حق از باطل، راست از دروغ، خوب از بد و غیره؛ برای اغلب مردم به امری پیچیده و دشوار مبدل شده است؛ این نظر مولانا، که برای تشخیص درستی یا نادرستی هر امری باید آن را محک زد و از راه‌های مختلف آزمود، تا صحت و سقم ادعای عامل به هر عملی مشخص شود، نظری بسیار کاربردی و مفید است. در زندگی روزمره مردم و در عصر حاضر، راه‌های مختلفی برای آزمودن درستی یا نادرستی ادعای افراد جامعه وجود دارد. از جمله راه‌های راستی آزمایی در عصر حاضر می‌توان به وسایل ارتباط جمعی، استعلامات اداری و بانکی، آزمایشات پزشکی و نیز افراد مطلع و آگاه جامعه اشاره کرد.

های هوی مستیان ایزدی	لاف درویشی زدی و بی خودی
امتحانان کرد غیرت امتحان	که زمین را من ندانم ز آسمان
این چنین گیرد رمیده صید را	این چنین رسوا کند حق شید را
هر که گوید منم سرهنگ در	صد هزاران امتحانست ای پدر
پختگان راه جویندش نشان	گر نداند عامه او را ز امتحان
افکند در پیش او شه اطلسی	چت کند دعوی خیاطی خسی
ز امتحان پیدا شود او را دو شاخ	که ببر این را بغلطاق فراخ
هر مخنث در و غارستم بدی	گر نبودی امتحان هر بدی
چون ببیند زخم گردد چون اسیر	خود مخنث را زره پوشیده گیر
مست حق نآید به خود از نفخ صور	مست حق هشیار چون شد از دبور
دوغ خوردی دوغ خوردی دوغ دوغ	پاره ی حق راست باشد نی دروغ
رو که شناسم تبر را از کلید	ساختی خود را جنید و بایزید
چون کنی پنهان بشید ای مکر ساز	بدرگی و منبلی و حرص و آز
آتشی در پنبه ی یاران زنی	خویش را منصور حلاجی کنی

مولانا، در حکایت شغالی که خود را در خم رنگ رزی انداخت و سپس به دلیل رنگارنگ شدن پوستش، لاف طاووس بودن زد؛ تظاهر و تزویر را به شکل دیگری نیز تقبیح نموده است. در این حکایت، شغال را می‌توان، نماد انسان‌های متظاهری دانست که خود را به شکل افراد زیبا، متمول و یا عالم و متدین جلوه می‌دهند؛ اما به دلیل واهی بودن ادعایشان، خیلی زود حيله و نیرنگشان بر ملا می‌شود و رسوا می‌گردند.

بشر در هر دوره و با هر قومیت و ملیتی، به دنبال قدرت، ثروت و شهرت، بوده و از هر فرصتی برای نیل به این خواسته‌ی خود، استفاده نموده است. تظاهر به داشتن این ویژگی‌ها، از جمله روش‌هایی است که افراد حيله‌گر و ریاکار برای خودنمایی در جامعه به کار می‌برند، تا بتوانند به اهداف و مقاصد شخصی خود نایل شوند. با تعمق در این حکایت و دیگر حکایات مثنوی می‌توان ادعا کرد، که مولانا، اندیشمندی خوش فکر، انسان شناسی زیرک و در عین حال جامعه شناسی پویا است، که برای همه دوره‌های بعد از خود، سخنی برای گفتن دارد؛ گویی با مردم همه دوره‌های پس از خود زیسته است و هنوز هم زنده و آگاه به امور روزمره زندگی آنان اشراف دارد.

آن شـغالی رفت اندر خم رنگ	اندر آن خم کرد یک ساعت درنگ
پس برآمد پوستش رنگین شده	کی منم طاووس علین شده

(مثنوی، ج ۳، ۷۲۱-۷۲۲)

بنگر آخر در من و در رنگ من	یا صنم چون من ندارد خود شمن
----------------------------	-----------------------------

(مثنوی، ج ۳، ۷۶۷)

ای شـغالان هین مخوانیدم شغال	کی شغالی را بود چندین جمال
آن شـغالان آمدند ان جا به جمع	همچو پروانه به گرداگرد شمع
پس چه خوانیمت بگو ای جوهری	گفت طاووس نر چون مشتری
پس بگفتندش که طاوسان جان	جلوه‌ها دارند اندر گلستان
تو چـنان جلوه کنی گفتا که نی	بادیه نا رفته چون گویم منی
بانگ طاوسان کنی گفتا که لا	پس نه ای طاوس خواجه بوالعلا

(مثنوی، ج ۳، ۷۷۱-۷۷۶)

ای سگ گرگین زشت از حرص و جوش پوستین شیر را بر خود میپوش
غره‌ی شیرت بخواهد امتحان نقش شیر و آنگه اخلاق سگان

(مثنوی، ج ۳، ۷۸۸-۷۸۹)

۳. نتیجه‌گیری

در ارتباط با جامعه‌شناسی ادبیات و نظریه‌های زندگی روزمره، و با تأمل در حکایات مثنوی معنوی، مصادیق جامعه‌شناختی در مثنوی کشف و دغدغه‌های اجتماعی مولانا نسبت به جامعه خود بررسی گردید. همچنین به چگونگی پاسخ او به این دغدغه‌ها پرداخته شد. در نهایت مشخص شد موضوعات مورد توجه مولانا در این خصوص که کاملاً با نظریه‌های زندگی روزمره، پدیدارشناسی، نظریه‌های انتقادی و پست مدرنیسم منطبق هستند، مباحثی از قبیل اعتماد به اطرافیان و احساس امنیت در جامعه، روابط عاشقانه میان افراد در جامعه، ارتباط با دوست و هم‌نشین، نوع دوستی و همدلی، حزم و آینده‌پژوهی و عاقبت‌نگری می‌باشند که با دقت نظر در این مباحث و توجه به تعامل ذهنیت پدید آور با عینیت جامعه عصر پدید آور، بازتولید اثر ادبی از نگاه جامعه‌شناسانه و حل مشکلات جامعه از خلال آثار ادبی نمود می‌یابد.

فهرست منابع

- ۱- ، استعلامی، محمد. (۱۳۹۹). مثنوی معنوی، نشر شرکت قلم، چاپ مهارت، چاپ یازدهم، جلد‌های ۷-۱.
- ۲- برگر، پیتر. و لاکمن، توماس. (۱۳۷۵) ساخت اجتماعی واقعیت، ترجمه: فریبرز مجیدی. انتشارات علمی و فرهنگی چاپ چهارم.
- ۳- ترابی، علی اکبر. (۱۳۸۰). جامعه‌شناسی ادبیات. تهران: فروزش، چاپ پنجم.
- ۴- خلجی، حمید. (۱۳۹۳). جامعه‌شناسی در مثنوی. دومین کنفرانس ملی جامعه‌شناسی و علوم اجتماعی.

- ۵- دادمرزی، امیر، آقا بخشی، حبیب‌الله. (۱۳۹۶). جامعه‌شناسی مفاهیم اجتماعی در اندیشه‌های جلال‌الدین بلخی. نشریه پژوهش اجتماعی، صص ۷۹-۹۹، ش ۳۶.
- ۶- دستاران، طهماسب. (۱۳۹۱). جامعه‌شناسی مولانا در مثنوی، (پایان نامه ارشد).
- ۷- زارع، زهرا. (۱۳۹۴) اندیشه‌های جامعه‌شناسی. جلد ۲-۱، نشر بامن وتوسعه پارس مبتکر گام اول
- ۸- ستوده، هدایت‌الله. و شهبازی، مظفرالدین. (۱۳۸۸). جامعه‌شناسی در ادبیات. تهران: انتشارات ندای آریانا.
- ۹- سلیم، غلامرضا. (۱۳۷۷). جامعه‌شناسی ادبیات، یا، اجتماعیات در ادب فارسی. تهران: نشر توسن.
- ۱۰- طهماسبی، فرهاد. (۱۳۸۸). بازتاب مسائل اجتماعی- فرهنگی در مثنوی مولانا. پژوهشنامه فرهنگ و ادب، جلد ۲، شماره ۹، صص ۲۸۹-۲۷۰.
- ۱۱- فخرزاع، سید حسن. (۱۳۹۰). بررسی تطبیقی نظریه جامعه‌شناسی پدیدارشناسی. قسبات شماره ۶۴، صص ۱۴۷-۱۷۳.
- ۱۲- فروزانفر، بدیع الزمان. (۱۳۸۸). شرح مثنوی شریف. جلد‌های ۳-۱، تهران: انتشارات زوار، چاپ خاشع.
- ۱۳- لاجوردی، هاله. (۱۳۸۰). زندگی قهرمانی و زندگی روزمره (مایک فرستون)، انتشارات ارغنون، ش ۱۹، صص ۱۸۶-۱۵۹.
- ۱۴- لاجوردی، هاله. (۱۳۸۴)، نظریه زندگی روزمره، نامه علوم اجتماعی، ش ۲۶، صص ۱۴۰-۱۲۳.
- ۱۵- مجله الکتریکی ویستا. (۱۴۰۱/۳/۲۷). درآمدی بر جامعه‌شناسی زندگی روزمره.
- ۱۶- مجله الکتریکی ویستا. (۱۴۰۱/۳/۲۳). درآمدی بر جامعه‌شناسی زندگی روزمره.
- ۱۷- نوالی، محمد. (۱۳۶۹). زبان ادب فارسی، صص ۹۶-۱۲۵

References

۱) Estelami M. Masnavi Manavi (۲۰۱۹), published by Qalam, ۱۱th ed, volume ۱-۷.

- ۲) Berger P and Luckmann T. Translated by Majidi F. The social construction of reality: A treatise in the sociology of knowledge (۱۹۶۶), published by elmi va farhangi publications, ۴th ed.
- ۳) Torabi A. Sociology of literature (۲۰۰۱), published by Foruzesh, Tehran, ۵th ed.
- ۴) Khalaji H. Sociology in Masnavi Manavi ,second national conference of sociology and social sciences, Tehran University.
- ۵) Dadmarzi A and Bakshi H. Sociology of social concepts in the thoughts of Jalaluddino Balkhi (۲۰۱۸), Journal of social research pp. ۷۹-۹۹ p. ۳۶.
- ۶) Dastaran T. Sociology of Rumi in Masnavi (۲۰۱۳), (senior thesis)
- ۷) Zare Z. Sociological thoughts (۲۰۱۴), Published by Ba man va tosee pars mobtaker game aval, volume ۱-۲
- ۸) Sotoodeh H and Shahbazi M. Sociology in literature (۲۰۱۰), Tehran, Published by Nedaye ariana.
- ۹) Salim G. Sociology of literature or sociology in persian literature (۱۹۹۹), Tehran, published by Toos publications.
- ۱۰) Tahmasebi F. Reflection of socio-cultural issues in Maulana's Masnavi (۲۰۰۸), Research journal of culture and education, volume ۲, number ۹, pp. ۲۷۰-۲۸۹.
- ۱۱) Fakhrzare H. Comparative study of phenomena logical sociology theory (۲۰۱۰), Qabasat journal, number ۶۴, pp. ۱۴۷-۱۷۳.
- ۱۲) Foruzanfar B. Commentary on Masnavi sharif (۲۰۰۸), published by zavar publications, Khashe printing, Tehran, volumes ۱-۳.
- ۱۳) Lajevardi H. Heroism lif and everyday life (Firston M), published by arghanoon, number ۱۹, pp. ۱۵۹-۱۸۶.

۱۴) Lajevardi H. Theory of everyday life(۲۰۰۱), Social sciences journal, volume ۲۶, pp.۱۲۳-۱۴۰.

۱۵) Vista electrical magazine. An introduction to the sociology of everyday life(۱۷/۶/۲۲).

۱۶) Vista electrical magazine. An introduction to the sociology of everyday life(۱۳/۶/۲۲).

۱۷)Navali M. The language of persian literature (۱۹۹۰), pp.۱۲۵-۹۶.